

BAŚNIOWE WĘDRÓWKI PO CZARNOLESIE – SPOTKANIE Z JANEM KOCHANOWSKIM

Aldona Gębka

KATEGORIA WIEKOWA: 8-9 LAT

ADRESAT: uczniowie, wiek 8-9 lat.

CZAS ZAJĘĆ: 3 × 45 minut.

SŁOWA KLUCZOWE: Jan, Czarnolas, Sycyna, Zwoleń, poeta, poezja, lipa, liść lipy, Mazowsze, dworek, kustosz.

WPROWADZENIE

Klimat miejsc tworzą ich naturalne zasoby, wytwory człowieka oraz sami ludzie. Mazowsze jest regionem, w którym bije serce Polski. To niepospolite jednostki i grupy społeczne kształtują tożsamość regionalną. Wśród nich spotkamy bardziej lub mniej znane postaci. Scenariusz jest poświęcony Janowi Kochanowskiemu – niezwykłemu poecie, którego można odkryć na nowo mimo upływu lat. W obliczu procesu zubożania języka polskiego związanego z rozwojem techniki, a zwłaszcza z wszechobecnymi technologiami informacyjnymi, twórczość Jana z Czarnolasu nabiera innego wymiaru. Dbałość o kulturę słowa, harmonia życia ludzkiego w otoczeniu piękna przyrody to wartości bezcenne. Czarnolas jest miejscem baśniowym, które chłonie się wielozmysłowo. Klimat muzeum tworzy kustosz – pani Maria Jaskot. Niezwykła dbałość o to, co materialne i duchowe, serdeczność, gościnność i otwartość oraz prezentowanie rozległej wiedzy o Janie Kochanowskim – to wizytówka tego miejsca. Scenariusz jest formą podziękowania za całokształt pracy i zaangażowania pani Marii Jaskot w popularyzację wiedzy o poecie. Jan Kochanowski byłby dumny z kultywowania, w takiej właśnie formie, jego spuścizny, którą pragnę przybliżyć dzieciom na poziomie edukacji wczesnoszkolnej. Przewodnikiem po Czarnolesie będzie krasnal Janko i chłopiec o imieniu Janek. Cytując słowa Marii Konopnickiej:

Czy to bajka, czy nie bajka
Myślcie sobie, jak tam chcecie.
A ja przecież wam powiadam:
Krasnoludki są na świecie!

Zapraszam do baśniowej wędrówki po Czarnolesie.

CEL OGÓLNY

Poznanie postaci Jana Kochanowskiego, jego związków z Czarnolasem i Mazowszem.

CELE SZCZEGÓŁOWE

Uczeń:

- przestrzega zasad udziału w dyskusji;
- właściwie dobiera argumenty;
- prezentuje twórczą i kreatywną postawę w toku zajęć;
- opisuje zdjęcia i ilustracje;
- wyraża swoje myśli w formie zdania;
- poszukuje informacji w dostępnych źródłach;
- zapisuje imiona i nazwy miejscowości wielką literą;
- wykorzystuje wiedzę matematyczną w obliczeniach pieniężnych, rozumie pojęcie reszty;
- wskazuje walory turystyczne Czarnolasu;
- redaguje zaproszenie;

- potrafi uzasadnić wpływ twórczości Jana Kochanowskiego na rozwój języka polskiego;
 - wskazuje różnice między językiem staropolskim a współczesnym;
 - zna podstawowe informacje o życiu Jana Kochanowskiego, charakteryzuje twórczość poety.
-

METODY PRACY:

- opis,
 - opowiadanie,
 - dyskusja,
 - metoda ekspresywna,
 - metoda realizacji zadań wytwórczych,
 - zadania praktyczne stawiane do wykonania.
-

FORMY PRACY:

- indywidualna,
 - grupowa,
 - zespołowa.
-

POMOCE DYDAKTYCZNE:

- dzwoneczek,
 - fizyczna mapa Polski,
 - tekst kanonu *Panie Janie*, nagrania muzyczne piosenki,
 - zdjęcia, rysunki,
 - tekst opowiadania i karty pracy (załączniki).
-

ZAŁĄCZNIKI:

1. Zdjęcia – fotografie własne przedstawiające park w Czarnolesie.
2. Ilustracja przedstawiająca krasnala o imieniu Janko – autorka: Katarzyna Szewczyk.
3. Ilustracja przedstawiająca chłopca o imieniu Janek.
4. Widok na dworek w Czarnolesie – autorka: Katarzyna Szewczyk.
5. Karta pracy – *Zgadywanka literowa*.
6. Wywiad z kustoszem Muzeum w Czarnolesie, panią Marią Jaskot.
7. Fotografie przedstawiające Muzeum w Czarnolesie.
8. Karta pracy – *Zaproszenie*.
9. Fotografie biletów wstępu do muzeum.
10. Karta pracy – *Zadania matematyczne*.
11. Karta pracy – *Sławni Janowie*.
12. Mapa Czarnolasu i okolic z XIX w. ze zbiorów Muzeum w Czarnolesie.
13. Mapa Czarnolasu tablica – odwzorowanie mapy XIX-wiecznej.
14. Karta pracy – *Zabawy z językiem staropolskim*.
15. Karta pracy – *Quiz wiedzy o Janie Kochanowskim*.
16. Medal podróżnika.
17. Liść lipy – ewaluacja.
18. Drzewo lipa – ewaluacja.

BIBLIOGRAFIA:

- M. Jaskot, *Muzeum w Czarnolesie. Przewodnik*, Wydawca Skaut.pl
- J. Kochanowski, *Poezje wybrane II*, wyboru dokonał i wstępem opatrzył M. Grześczak, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1981.
- M. i J. Pólturzyccy, *Ślady i pamiątki Jana Kochanowskiego*, Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna, Sycyna 2003.
- J. Ziomek, *Renesans*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2019.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE [dostęp: 30.07.2019]:

- Kanon krajoznawczy województwa mazowieckiego*, red. S. Bijak, N.Wojtyra, Mazowieckie Forum Oddziałów PTTK, Samorząd Województwa Mazowieckiego, http://www.msw-pttk.org.pl/odznaki/reg_odznak/pdf/rokszzpidm_zalacznik.pdf
- https://sciaga.pl/tekst/72402-73-biografia_jana_kochanowskiego
- http://cyfrowyczarnolas.pl/spacer/muzeum_czarnolas.html
- <https://www.youtube.com/watch?v=gpqogjg1N30>
- <https://www.youtube.com/watch?v=dzMLZrj5YO>

PRZEBIEG ZAJĘĆ

CZĘŚĆ WSTĘPNA

1. Nauczyciel prezentuje dzieciom zdjęcia. Uczniowie opisują fotografie (**załącznik nr 1**).
Pytania pomocnicze:
Co przedstawiają zdjęcia? Dokąd prowadzi ta droga? Co może być za ogrodzeniem? Jaka to pora roku? Dlaczego tak uważasz, uzasadnij.
Kto może spacerować w tym miejscu obecnie? Jaka znana osoba?
Kto to jest znana osoba? Jaka jest różnica między znanym i sławnym Polakiem? Czy to takie same pojęcia?
Nauczyciel wskazuje, że słowo *znany* może być związane z popularnością medialną danej osoby, czy też pełnioną funkcją; niekoniecznie jest to postać, która czegoś dokonała, coś osiągnęła w jakiegokolwiek dziedzinie.
Nauczyciel: Zapraszam was do wysłuchania opowieści, będę ją prezentować we fragmentach.
Usłyszycie wtedy dźwięk dzwoneczka.

Nie zdradzę jej tytułu. Kiedy skończę czytać całość, podajcie propozycje tytułu.

- Jeden, dwa, trzy... hmm... siedemnaście, osiemnaście...

Jaś dokończył pracę domową z matematyki. Miał na poniedziałek napisać osiemnaście działań, których wynikiem byłaby liczba parzysta. Udało się! Hura! Schował zeszyt do plecaka, usłyszał szelest... Pewnie opakowanie po niedojedzonej kanapce... Ale się mama zdenerwuje z tego powodu! Włożył głęboko rękę – coś go załaskotało, jakby liść.

- Co za licho? Duchy jakieś czy co? - pomyślał.

- Hi hi, ha ha, to ja! - usłyszał. Z tornistra wyskoczył mały stworek. Jaś odetchnął z ulgą.

Nauczyciel prezentuje ilustrację postaci z opowieści (**załącznik nr 2**).

Pyta uczniów: Kto to jest według was, jakie może mieć imię? Uczniowie

opisują. Czy krasnal i krasnoludek oznaczają to samo? Następuje dyskusja. Istotnym momentem opisu jest zwrócenie uwagi na liść. Dzieci podają propozycje, z jakiego drzewa pochodzi (jest to liść lipy).

A tak wygląda chłopiec o imieniu Jan (**załącznik nr 3**).

Posłuchajcie dalszej części opowieści. Nauczyciel używa dzwoneczka.

– Kim jesteś? Mam na imię Jan.

– O! W moim imieniu ukryło się twój!

– To niemożliwe. Moje jest niepowtarzalne i nigdzie się nie chowało.

– Jestem Janko, krasnal Janko.

Zapraszam cię Janku, na baśniową wędrówkę. Proponuję, abyśmy zaczęli od tajemnicznej alejki.

– Janko, dlaczego masz ze sobą listek lipy? Czy on nam będzie zawsze towarzyszył?

– Tak, jest to klucz do tajnego szyfru.

– Janko, poczekaj. Nie mogę za tobą nadążyć. Nie sądziłem, że krasnale potrafią tak szybko się przemieszczać... Czyżby miały w butach jakiś silnik napędzany kosmicznym pyłem? Janek próbował iść równym krokiem obok krasnala. Czasami mu się to udawało. Szli i szli, a po pewnym czasie ukazał się ich oczom przepiękny widok.

Jednocześnie przeczytali napis i powiedzieli: – Dotarliśmy do... Czarnolasu!

- 2.** Nauczyciel pokazuje ilustrację dworku w Czarnolesie (**załącznik nr 4**).

CZĘŚĆ GŁÓWNA

- 1.** Opisanie przez uczniów ilustracji.

Wskazanie na mapie Polski położenia miejscowości z zaakcentowaniem, iż jest to integralna część Mazowsza. Informacje dla nauczycieli: Czarnolas to wieś na Równinie Radomskiej, 14 km na północny wschód od Zwolenia. Nazwa pochodzi od występujących tu dawniej grądów jodłowych,

zwanych czarnym lasem. Czarnolas położony jest w gminie Policzna, w powiecie zwoleńskim, na obszarze województwa mazowieckiego.

Źródło: *Kanon krajoznawczy województwa mazowieckiego*, red. S. Bijak, N. Wojtyra, Mazowieckie Forum Oddziałów PTTK, Samorząd Województwa Mazowieckiego, http://www.msw-pttk.org.pl/odznaki/reg_odznak/pdf/rokszzpidm_zalacznik.pdf [dostęp: 20.07.2019].

- 2.** *Zgadrywanka literowa* – karta pracy.

Kto mieszkał w Czarnolesie? Uczniowie rozwiązują zadanie zgodnie z poleceniem. Rozwiązaniem jest:

Jan Kochanowski (**załącznik nr 5**).

Czy ktoś z was słyszał o Janie Kochanowskim? Kto wie, czy jest to postać współcześnie żyjąca?

Nauczyciel odczytuje dalszą część opowieści, wcześniej używa dzwoneczka.

– Janko, kim był lub kim jest Jan Kochanowski? Nasz imiennik w końcu. Wiesz może?

– Hm... Tak w pigułce i telegraficznym skrócie?

– Bardzo chętnie posłucham.

– Jan Kochanowski urodził się w 1530 r. w Sycynie, zmarł w 1584 r. w Lublinie. Żył w epoce renesansu. Był sławnym poetą, dramaturgiem i tłumaczem. Pochodził ze średniozamożnej rodziny szlacheckiej. Kształcił się na Akademii Krakowskiej, w Padwie oraz Królewcu. Miał rozległą wiedzę z zakresu literatury antycznej, zwłaszcza greckiej, oraz historii. Pełnił funkcję sekretarza na dworze króla Zygmunta Augusta. Interesował się wówczas polityką. Towarzyszył królowi podczas podpisania aktu Unii Lubelskiej w 1569 r. Ożenił się z Dorotą Podlódowską, z którą zamieszkał w Czarnolesie.

- Dobrze usłyszałem – w Czarnolesie? W tym miejscu, gdzie teraz jesteśmy? To niesamowite!
 - Rodzinne szczęście zakłóciła śmierć córek: Urszulki oraz Hanny. Po śmierci Urszuli, u której Kochanowski dostrzegł ogromny talent poetycki, napisał cykl 19 trenów, w których wyraził swój ból po stracie ukochanego dziecka. Stworzył blisko 300 fraszek poświęconych codziennemu życiu zwykłych ludzi.

Przełożył na język polski psalmy (część Starego Testamentu). Stworzył pierwszy polski dramat *Odprawa posłów greckich*. Twórczość Jana z Czarnolasu wzbogaciła literaturę polską o nowe gatunki literackie i przyczyniła się do powstania nowoczesnego języka polskiego.

- Janko, jak ty dużo wiesz o świecie, ile ja się mogę od ciebie nauczyć... Rozmyślenia przyjaciół przerwało wołanie: „Halo, halo, a co wy tutaj robicie? Zgubiliście się może? Z jakiej bajki lub baśni jesteście?”. Stanęli jak zaczarowani. Ujrzeni niezwykle sympatyczną, uśmiechniętą panią. Kim ona była? Dobrą wróżką? Jedno jest pewne: powitała ich bardzo serdecznie.

Janko zapytał:

- Kim pani jest?

- Jak to kim? Kustoszem! Szefem tego muzeum. Mam na imię Maria-usłyszeli.

- Maria, czyli Marysia? Ta sierotka Marysia od krasnoludków?! - spytał z niedowierzaniem Janko. I jak tu nie wierzyć w baśniową moc tego miejsca.

- 3.** Nauczyciel zadaje pytanie: Czy wiecie, kto to jest kustosz? Czym się zajmuje, co należy do jego obowiązków?

Zapoznanie z wywiadem z panią kustosz Muzeum w Czarnolesie – Marią Jaskot. Można go czytać z podziałem na role w celu urozmaicenia toku

zajęć lub wykorzystać we fragmentach (**załącznik nr 6**).

Rozmowa na temat wywiadu z panią Marią Jaskot. Pytania pomocnicze: Na czym polega praca kustosa? Dlaczego Czarnolas jest takim niezwykłym miejscem?

Co odnalazł poeta w tym miejscu?

Jaki wpływ na nasz polski język wywarł Jan z Czarnolasu? Dlaczego był wzorem dla innych twórców?

Jakie ciekawostki z życia Jana Kochanowskiego włożylibyście do kapsuły czasu?

- 4.** Spacer po Czarnolesie z krasnałem i Jankiem ukazujący piękno tego miejsca.

http://cyfrowyczarnolas.pl/spacer/muzeum_czarnolas.html

Nauczyciel pokazuje dzieciom zdjęcia muzeum (**załącznik nr 7**).

- 5.** Redagowanie zaproszenia zachęcającego do odwiedzenia Czarnolasu. Uczniowie redagują indywidualnie lub w grupach zaproszenie, określają w nim, kogo zaproszą, podają walory przyrodnicze i turystyczne Czarnolasu, opisują urok tego miejsca. Zaproszenie może mieć charakter folderu reklamowego (**załącznik nr 8**).

Uczniowie słyszą dźwięk dzwonka.

- Janku, lubisz śpiewać? - spytał krasnal.

- Bardzo! Jestem melomanem. Uwielbiam też dźwięki przyrody, śpiew ptaków, szum morskich fal i wiatru...

- A znasz kanon zaczynający się od słów „Panie Janie, panie Janie, rano wstań...”?

- Szczerze mówiąc, to nie. Zaśpiewasz mi? Krasnal artysta. Dobrze mieć takiego kompana w trakcie wędrówki.

- 6.** Nauczyciel pyta: Czy wiecie, co oznacza słowo meloman? Kim jest meloman? Jakim utworem jest kanon? Spróbujmy zaśpiewać:

Panie Janie! Panie Janie!
 Rano wstań! Rano wstań!
 Wszystkie dzwony biją,
 Bim, bam, bom, bim, bam, bom.
 Linki do wykorzystania:
 Portal YouTube [dostęp: 30.07.2019]:
<https://www.youtube.com/watch?v=gpqogjg1N30>
<https://www.youtube.com/watch?v=dzMLZrrj5Y0>

7. Zadanie matematyczne – karta pracy (**załącznik nr 10**).

Nauczyciel: Bilet wstępu do Muzeum w Czarnolesie dla osoby dorosłej kosztuje 10 zł, cena biletu ulgowego to 8 zł. Tak wyglądają – następuje prezentacja zdjęć (**załącznik nr 9**).
 Zapraszam do rozwiązania kilku zadań matematycznych.

8. Sławni Janowie – karta pracy (**załącznik nr 11**).

Nauczyciel pyta: Kto z was ma w rodzinie wujka, dziadka, tatę lub brata o imieniu Jan? Kim są z zawodu? Gdzie mieszkają? – rozmowa.

9. Praca z mapą (**załączniki nr 12, 13**).

Prowadzący zajęcia mówi, że Jana Kochanowskiego bardzo często nazywano Janem z Czarnolasu. Następuje prezentacja mapy i jej omówienie. Nauczyciel zwraca uwagę na pisownię wielką literą imion i nazw miejscowości. Uczniowie podają nazwy miejscowości, zapisują bazę miejsc z mapy, np.: Czarnolas, Sieciechów, Policzna, Czabatka, Kobyli Ług, Puławy, Gródek, Zwoleń, Wola Paciorkowa, Grabów. Następnie zapisują nieużywane już dziś określenia osób, np. Krzysztof z Sieciechowa, Maria z Policznej, Wojciech z Puław, Wiktoria ze Zwolenia. Dzieci słyszą dźwięk dzwonka.
 – Janko, jestem odrobinę zmęczony. Usiądźmy, proszę – powiedział Janek.
 – Jak tu nadobnie – wyszeptał krasnal. Było rzeczywiście dość ciepło, pewnie słońce zaszkodziło mojemu druhowi.

Zaczął mówić w jakimś dziwnym języku – pomyślał Janek.

– Zobacz, tamta grupka dzieci rozpoczęła igrce. Jednej dziewczynce nawet spadła uplotka, jej brat pobrudził sobie gieżło. A tamte bliźniaczki kłóć się o łótkę i zaczęły się nawet ciągnąć za pukle. Krasnal nie przestawał używać obco brzmiących słów.

– Janko, czy ty się źle czujesz? Ja nic nie rozumiem! – Janek odezwał się wyraźnie poirytowany.

– Używam języka polskiego, języka staropolskiego. Jan Kochanowski dbał o piękno naszej mowy. Kiedyś używano innej polszczyzny, dlatego nic nie rozumiesz. Zaraz ci wszystko wytłumaczę: nadobnie to pięknie, igrce to inaczej zabawa, uplotka to nic innego jak wstążka do włosów, gieżło – koszula. Spróbujesz odgadnąć, za co ciągnęły się bliźniaczki?

– Czy pukle to włosy? Mam rację?!

– Tak! Punkt dla ciebie. Gratuluję.

10. Zabawy z językiem staropolskim – karta pracy (**załącznik nr 14**).

Nauczyciel podkreśla, że język, jakim się posługujemy obecnie, jest inny niż za czasów Jana Kochanowskiego. Także dziś się zmienia, a ma na to wpływ m.in. rozwój technologii. Zawsze jednak powinniśmy dbać o jego piękno.

11. Quiz wiedzy o Janie Kochanowskim – karta pracy (**załącznik nr 15**).

Dźwięk dzwonka.

Słońce chyliło się ku zachodowi. Wędrówka krasnala z Jankiem dobiegała końca.

– Chodź, pożegnamy się z panią kustosz. Podziękujemy jej za serdeczne przyjęcie.

Pani Maria przywitała ich promiennym uśmiechem.

– Byliście wzorowymi turystami.

W nagrodę każdy z was otrzyma medal! Pamiętajcie o Czarnolesie,

o pięknie i baśniowym klimacie tego miejsca (**załącznik nr 16**).

CZĘŚĆ PODSUMOWUJĄCA

1. Nauczyciel używa dzwonka.

- Janku, odrobiłeś pracę domową z matematyki? - Głos mamy wyrwał chłopca ze snu.
 - Tak, chyba tak.
 - Nie rozumiem?! - powiedziała mama.
 - Zaspany jestem. Zaraz przyjdę na kolację.
- Słońce chyliło się ku zachodowi. Na poduszce leżał błyszczący medal podróżnika. Chłopiec nie wierzył własnym oczom! Włożył rękę do plecaka, a w środku było pełno liści lipy i zdjęć. Przecież lipa to ulubione drzewo Jana Kochanowskiego! W Czarnolesie w jej cieniu siadał i tworzył. Z sentymentem zaczął oglądać zdjęcia. Zastanawiał się, czy to na pewno był tylko sen - czy też rzeczywiście spotkał krasnala Janko i zyskał przyjaciela na całe życie?
- Synku, nie wiesz, jakiego koloru koszulę dziś założył tata? Miał bardzo

ważne spotkanie w pracy.

Mama była estetiką. Dbała o każdy element ubrania taty w takich sytuacjach.

- Tata wybrał białe giezło - odpart Janek.
 - Skąd wiesz, jak w staropolszczyźnie brzmiała nazwa koszuli?
- Chłopiec uśmiechnął się tajemniczo.

2. Dzieci podają propozycje tytułu opowiadania. Wyjaśniają, dlaczego liść lipy, który towarzyszył krasnalowi, to tajny szyfr przygody bohaterów.

3. Podsumowanie zajęć i omówienie; ewaluacja (**załącznik nr 17**).

Pomaluj liść lipy na:

- zielono, jeśli zajęcia ci się bardzo podobały i były interesujące;
- czerwono, jeśli wybrana część zajęć cię bardzo zainteresowała;
- żółto, jeśli uważasz, że zajęcia były mało ciekawe;
- czarno, jeśli się nudziłeś/nudziłaś w trakcie zajęć.

Jakie ważne informacje o Janie Kochanowskim zapamiętałeś/zapamiętałaś? Wpisz je w koronie drzewa. Kontur lipy pokoloruj (**załącznik nr 18**).

Załącznik nr 1.

Park w Czarnolesie



Załącznik nr 2. 

Krasnal Janko



Załącznik nr 3. 

Janek



Załącznik nr 4. 

Dworek w Czarnolesie



Załącznik nr 5.

Karta pracy – Zgadywanka literowa

Znajdź odpowiednie litery,
odczytaj hasło.
Zapisz je poprawnie,
pamiętaj o wielkich
i małych literach.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
A	a	t	e	ł	ń	g	h	ś	i
B	z	ć	z	ó	b	k	s	q	m
C	ż	g	s	q	y	ć	w	t	n
D	ó	y	g	j	k	ł	ę	l	u
E	w	ś	k	h	f	u	b	g	e
F	k	ć	o	ę	z	e	y	w	ń
G	n	ł	y	t	p	h	a	g	t
H	s	b	p	o	c	q	f	o	z
I	ć	o	q	h	q	l	h	ę	w

D4, G7, C9, B6, I2, H5, A7, A1, G1, F3, F8, C3, D5, A9

Hasło:

Załącznik nr 6.

Wywiad z kustoszem Muzeum w Czarnolesie, panią Marią Jaskot

Pani Mario, jest pani kustoszem muzeum. Co należy do pani obowiązków, na czym polega pani praca? Ile lat już pani pracuje w Czarnolesie?

Jak wynika z definicji, kustosz jest opiekunem zbiorów muzealnych. W Muzeum Jana Kochanowskiego pełnię tę szaczną funkcję już 17 lat, od 2002 r. Wtedy właśnie, po odejściu mojej poprzedniczki Renaty Pogorzelskiej-Wojtaszek, został ogłoszony konkurs, w którym wzięłam udział i w którym zwyciężyłam. Sprawuję opiekę nad całym czarnoleskim kompleksem zabytkowym, w skład którego wchodzi: dworek, kaplica, park typu krajobrazowego, pomniki związane z dziejami Czarnolasu oraz nowo wybudowane obiekty – amfiteatr czy kordegarda. Jest to głównie praca polegająca zarówno na badaniu dziejów całego kompleksu, jak i dbaniu o jego jak najlepszy stan zachowania. Zajmuję się upowszechnianiem wiedzy o Janie Kochanowskim i epoce renesansu. Wydajemy przewodniki i albumy, popularyzujące kolekcję zbiorów muzealnych, prowadzimy warsztaty i lekcje muzealne, zapoznajemy z wystawami grupy zorganizowane. Jestem odpowiedzialna za współpracę z mediami, głównie promuję aktualne wydarzenia muzealne oraz uczestniczę w bardziej obszernych rozmowach historyczno-literackich. Korzystam z zaproszeń do szkół, stowarzyszeń i innych instytucji w celu prezentacji tematyki związanej z czarnoleskim poetą.

Ważnym aspektem mojej pracy jest organizacja wydarzeń o charakterze otwartym z udziałem publiczności, na przykład pikników literackich, podczas których występują

zespoły zajmujące się muzyczną interpretacją poezji Jana Kochanowskiego czy odtwarzaniem muzyki dawnej. Organizuję i współorganizuję spotkania z autorami, które często są połączone z wykładami. Dbam o bliskie kontakty z uczelniami wyższymi, aby mieć wiedzę o najnowszych badaniach i osiągnięciach naukowych w dziedzinie literatury staropolskiej. Zapraszam specjalistów na seminaria, sesje naukowe i wykłady. Współpracuję z wieloma instytucjami, które zajmują się działalnością o charakterze literackim. Śledzę aukcje antykwaryczne i rynek wydawniczy, w celu wyszukiwania dokumentów i interesujących nas starych druków, które mogłyby być uzupełnieniem naszych zbiorów.

Czy wierzy pani w krasnoludki? Może spotkała pani jakiegoś na terenie parku lub w innym miejscu, na przykład w muzeum?

Maria Konopnicka w bajce *O krasnoludkach i sierotce Marysi*, napisała:

Czy to bajka, czy nie bajka

Myślcie sobie, jak tam chcecie.

A ja przecież wam powiadam:

Krasnoludki są na świecie!

Ja również to przekonanie pisarki podzielam i bardzo mocno wierzę w istnienie krasnoludków. Bo przecież gdzie, jak nie tu właśnie, mogą znaleźć dla siebie tak urocze i bezpieczne schronienie. Na swoje domy najczęściej wybierają konary starych, rozłożystych, czarnoleskich dębów. Stąd mają widok na cały rozległy park i z góry obserwują wszystko dookoła. Dlatego bardzo szybko pojawiają się tam, gdzie ktoś potrzebuje ich pomocy.

Są bardzo przyjazne dla dzieci, które często gubią drogę i biegają zalęknione w poszukiwaniu swoich rodziców. Opiekują się starszymi osobami, które odpoczywają w parkowych altanach, aby nie zostały wystraszone przez zamieszkujące tu dzikie zwierzęta. Ich nieocenioną cechą jest to, że mogą przybrać ludzką postać, i wtedy ich pomoc jest niezwykle skuteczna i bardzo nam tu wszystkim potrzebna, kiedy dzieje się coś ważnego. Są złe tylko wtedy, kiedy coś zginie lub się zepsuje, to właśnie wtedy są one o to obwiniane.

Czarnolas to przepiękne miejsce, poświęcone Janowi Kochanowskiemu. Dlaczego jest to postać niezwykła?

Czarnolas był własnością rodziny Kochanowskich, która pieczętowała się herbem Korwin. Było to zatem miejsce bardzo bliskie sercu poety. Położone wśród rozległych lasów, zaciszne i trochę tajemnicze, wprost wymarzone dla człowieka takiego jak Jan Kochanowski, pragnącego ciszy, aby bez reszty, pracowicie oddawać się poezji. Otaczająca go zewsząd przyroda i bliscy mu ludzie stawali się dla niego zarówno wsparciem, jak i natchnieniem. Są bohaterami wielu jego dzieł. W Czarnolesie napisał, podobnie jak na dworze królewskim, bardzo wiele fraszek, które podobały się jego współczesnym najbardziej. Niezwykle żartobliwe i dowcipne, były jedyną w swoim rodzaju atrakcją podczas tak popularnego wówczas biesiadowania, nierzadko również w czarnoleskim dworku poety. Często sam poeta w mistrzowski sposób recytował swoje dzieła. Popularność fraszek była tak wielka, że krążyły one w rękopiśmiennych odpisach i odczytywano je na sejmikach czy zjazdach szlacheckich. Zdarzało się, że poeta wręczał je jako rodzaj drobnego upominku serdecznym przyjaciółom. Poprzez fraszki możemy bliżej poznać też samego poetę jako człowieka o wyjątkowym poczuciu humoru, wykształconego, kochającego życie i ludzi.

Jakim człowiekiem był Jan z Czarnolasu? Czym różnił się od innych?

Jan Kochanowski był człowiekiem bardzo wielu talentów i zainteresowań. Wychowywał się wśród liczego rodzeństwa, miał sześciu braci i cztery siostry. Ojciec Piotr, pełniąc funkcję sędziego, mnóstwo czasu spędzał poza domem. Na wychowanie i kształtowanie tak liczego potomstwa duży wpływ wywarła matka – Anna z Białaczowskich Kochanowska. Była kobietą wyjątkową, bardzo podziwianą i szanowaną za walory umysłu. Wykazywała się mądrością i dowcipem, a nade wszystko znała się na sprawach urzędowych, co czyniło ją osobą samodzielną.

Była dla poety wielkim autorytetem, często zwracał się do niej o radę. Kiedy zmarła, poeta przebywał za granicą, na studiach w Padwie. Po otrzymaniu wiadomości o jej śmierci natychmiast powrócił do kraju. Później, po śmierci ukochanej córki Urszulki, matkę uczynił bohaterką jednego z trenów.

Jan był człowiekiem wykształconym, znającym języki. Językiem łacińskim posługiwał się w sposób mistrzowski, znał grekę, tłumaczył starożytne dzieła greckiej literatury. Być może znał też trochę język hebrajski. Studiował na jednym z najlepszych w ówczesnej Europie uniwersytetów, w Padwie. Dużo podróżował. Wiemy, że zwiedził Rzym, Neapol, podziwiał wulkan Wezuwiusz i starożytne zabytki, między innymi znaną grotę wieszczki Sybilli. Odbył podróż statkiem z jednego z włoskich portów do Marsylii we Francji, gdzie przebywał kilka miesięcy. Zafascynowała go tam grupa poetów, którzy podobnie jak on pragnęli pisać swoje dzieła w języku ojczystym zamiast powszechnie używanego języka łacińskiego. Moglibyśmy powiedzieć, że był bardzo utalentowanym, pracowitym, ciekawym świata i ludzi człowiekiem. Pierwszy zaczął posługiwać się w poezji piękną polszczyzną. Cenili go za to nie tylko jemu współcześni odbiorcy, był za to podziwiany przez następne pokolenia, aż do dziś. Po powrocie do kraju z Włoch, w 1559 r., jego talent i znajomość ówczesnych realiów zostały natychmiast dostrzeżone – przyjęto go do grona królewskich sekretarzy. Wiele podróżował z królem i jego dworem, uczestniczył w wyprawach wojennych, nazywał siebie „rycerzem przypasanym do miecza”, co można rozumieć, że poeta był niskiego wzrostu. Będąc w Czarnolesie, gdzie spędził ostatnie lata życia, bardzo lubił towarzystwo czarnolesskich włościan, czeladzi dworskiej czy innych osób przebywających w jego bliskim kręgu. Chętnie uczestniczył w wiejskich zabawach, a szczególnie w czerwcu, kiedy w wigilię św. Jana uroczystość obchodzona była sobótką. Napisał pieśń, którą poświęcił temu pradawnemu obyczajowi, pt. *Pieśń świętojańska o Sobótce*. Był też pierwszym, który opowiadał o kobietach jak prawdziwy dżentelmen, zwracał uwagę na ich urodę oraz pozycję w rodzinie, szanował je i doceniał ich rolę w życiu mężczyzny.

Czy to prawda, że okres czarnolesski w życiu poety to czas radości i szczęścia? Co Kochanowski tutaj odnalazł?

Tak możemy wywnioskować, choćby na podstawie jego dzieł, że to czarnolesskie dziedzictwo rodzinne było dla niego niezwykle ważne. Sprawiało, że czuł się tu szczęśliwy. W pięknej *Pieśni świętojańskiej o Sobótce* napisał:

„Wsi spokojna, wsi wesola”. Cenił wiejskie życie, w jego języku były to „wieśne wczasy”, bardziej niż rozgwar życia miejskiego. Poznał wiele miast, tak w Polsce i poza jej granicami, doskonale poznał też uroki życia dworskiego, które jednak porzucił, by wybrać sielską, rodzinną wieś.

Uważał, że na wsi żyje się bezpieczniej, spokojniej, wśród skromnych, ale uczciwych ludzi. Zwracał uwagę na pewien ład, który przypisany jest życiu na wsi, gdzie wszystko wydaje się bardziej przyjazne i bliższe człowiekowi.

Jakie ciekawostki z życia poety włożyłaby pani do kapsuły czasu, by przetrwały miliony lat?

Myszę, że w kapsule czasu powinna znaleźć się po prostu jego poezja, której wyjątkowość polega na tym, że jest bardzo uniwersalna. Dotychczas oparła się wszelkim modom i czasowi, który jest bardzo surowym cenzorem. Służyła ludziom okresu renesansu, którzy poetę docenili i nazwali „kochaniem wieku swego”. Była inspiracją dla późniejszych pokoleń poetów, którzy uważali Kochanowskiego za swego mistrza, a siebie jedynie za jego czeladników. Odnaleźć można w niej ciągle aktualne, nieprzemijające tematy, takie jak miłość, przywiązanie do rodziny, troska o dobro ojczyzny. Często jego wiersze były bardzo osobiste, nie wahał się mówić o sobie samym, otwierał świat wewnętrznych emocji i przeżyć przed czytelnikiem. Był dumny z tego, że to właśnie on ma dar tworzenia, i marzył o tym, aby jego wiersze przetrwały, a wraz z nimi i on, jako twórca. Są one czymś, co istnieje ponad czasem. Ludzie przemijają, inne materialne dobra, którymi człowiek lubi się otaczać, też można łatwo utracić, a poezja jest nieśmiertelna. Poeta uważał, że on, który posiadał dar tworzenia, został spośród innych wyróżniony, wierzył w wielką trwałość i siłę swojej poezji.

Co przyciąga turystów do Czarnolasu? Ile osób odwiedza to miejsce rocznie? Kiedy jest najwięcej wycieczek szkolnych? Odwiedzają to miejsce osoby z zagranicy?

Najprościej można powiedzieć, że legenda Jana Kochanowskiego, jaką sam stworzył, utrwalając obraz Czarnolasu w swoich dziełach, przetrwała próbę czasu. Miejsce to zyskało tożsamość i magię, ludzie chcą je zobaczyć, poznać, poczuć jego oddziaływanie. Pierwsze wzmianki opisujące zwiedzających Czarnolas pojawiły się pod koniec XVIII w. Wtedy rozpoczynają się wędrówki krajoznawcze. Docierają tu, głównie po natchnieniu: pisarze, wydawcy, rysownicy, malarze. To im właśnie dzisiaj zawdzięczamy opis i stan zachowania pamiątek związanych z Janem Kochanowskim. Obecnie goszczą u poety miłośnicy i zwykli czytelnicy jego dzieł, studenci, naukowcy, osoby rozmiłowane w literaturze, grupy szkolne i seniorzy.

W ostatnich latach obserwujemy wzrost zainteresowania Czarnolasem wśród indywidualnych osób, które na własną rękę, często z rodzinami odwiedzają muzeum. Drugą równie liczną grupą, która nas odwiedza, są zorganizowane grupy dzieci i młodzieży szkolnej.

Ile kosztuje bilet normalny do muzeum, a ile – ulgowy?

Bilet normalny do muzeum kosztuje 10 złotych, a ulgowy – 8 złotych. Grupy zorganizowane mogą skorzystać z przewodnika muzealnego, wówczas ceny biletów są wyższe i wynoszą: normalny z przewodnikiem – 12 złotych, ulgowy z przewodnikiem – 10 złotych.

Muzeum przeszło kilkakrotnie w ostatnich latach remont. Przystosowało się do współczesnych wymagań – do nowego typu odbiorcy. Możemy powiedzieć, że idzie z duchem czasu. Jakie to są zmiany? Jaka była wartość inwestycji?

Jedną z najważniejszych zmian przeprowadzonych w ostatnich latach był projekt modernizacji wystawy stałej: *Jan Kochanowski – duch miejsca, klimat epoki*, mieszczącej się w klasycystycznym dworku (parter, sutereny) oraz kaplicy Jabłonowskich (obok dworu). Wystawy zostały wzbogacone w nowoczesne formy audiowizualne i interaktywne, które podniosły ich atrakcyjność. W jednej z sal

zainstalowano interaktywny ekran z mapą Europy, dzięki której możemy dotrzeć do miejsc związanych z poetą, poprzez życie rodzinne, edukację, podróże, działalność publicystyczną i służbę dworską. W kolejnej sali wykorzystano technikę filmową. Na zamontowanym w tym pomieszczeniu monitorze odtwarzany jest monolog Kasandry z dramatu *Odprawa posłów greckich*. Niespodzianka czeka także na naszych zarówno młodszych, jak i tych nieco starszych widzów w podpiwniczeniach dworku. Tam można korzystać z interaktywnego ekranu z quizami, zagadkami i krzyżówkami. Ekspozycje zostały także wzbogacone o dźwięk. W sali zwanej czarnoleską, dzięki wykorzystaniu emisji głosu przestrzennego, można odczuć klimat życia rodzinnego, np. posłuchać aktorskiej interpretacji *Pieśni świętojańskiej o Sobótce*. Techniki interaktywne sprawiają, że każdy może się poczuć gościem poety.

Prace nad modernizacją wystawy stałej w muzeum trwały od września do grudnia 2018 r. i sfinansowano je ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu „Wspieranie działań muzealnych” oraz ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Całkowity koszt projektu wyniósł 250 408,16 złotych, z czego koszty pokryte z uzyskanych środków finansowych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego to 99 300 złotych.

Gdzie można poczuć ducha Jana Kochanowskiego?

To starożytni Rzymianie ducha miejsca nazywali *genius loci*, uznawali, że jest to opiekuńczy duch ludzi i miejsc. Poeta też bardzo mocno wierzył w jego siłę sprawczą. W jednym z wierszy łacińskich napisał: „I mały domek ma swego ducha opiekuńczego”. Duch miejsca sprawia, że staje się ono jedyne w swoim rodzaju, że przyciąga do siebie ludzi, uspokaja, inspiruje. Są świadectwa mówiące o tym, że zarówno pisarze, poeci, malarze, podróżnicy, jak i poszukiwacze pamiątek po czasach, w których żył poeta, wracali stąd natchnieni, pełni pomysłów i weny. Pod wpływem odczuwalnej tu siły opiekuńczej powstawały tomy poetyckie, powieści, utwory sceniczne, obrazy, rzeźby. Czarnolas dawał też siły Kochanowskiemu do pracy nad jego dziełami. Wiele utworów, wcześniej rozpoczętych, tu zostało przez niego poprawionych, dokończonych i dopełnionych. Tu rodziły się pomysły, aby wydać dzieła drukiem. Stąd prowadził korespondencję z przyjaciółmi, którzy byli ważnymi osobistościami, pełniącymi wysokie godności państwowe. Gdy przebywał wśród rozległych przestrzeni, przyjaznej mu przyrody, czuł działanie dobrych duchów opiekuńczych. Po dziś dzień jest w parku potężny kamień, a legenda z nim związana głosi, że ma magiczną moc, która daje natchnienie.

Dlaczego warto odwiedzić Czarnolas? Jakie miejsca w pobliżu Czarnolasu, związane z poetą, należy obowiązkowo zobaczyć?

Warto poznać to miejsce dokładnie: urokliwy park, stary dworek, kaplicę fundacji książąt Jabłonowskich. Renesansowy poeta ukochał to miejsce w sposób szczególny, traktował je niczym mały raj, cudownie odnalezioną mityczną Arkadię. To tu stworzył największe dzieła swojego życia: *Psalterz Dawidów*, *Treny*, *Pieśń świętojańską o Sobótce*, dokończył *Odprawę posłów greckich*, napisał wiele pieśni i fraszek. W okolicy Czarnolasu znajdują się jeszcze inne miejscowości, które są nierozdzielnie związane z dziejami rodziny Kochanowskich. Do najważniejszych należy rodzinne gniazdo Sycyna – miejsce narodzin poety. To w tej niewielkiej miejscowości, oddalonej zaledwie o ok. 20 km od Czarnolasu, w 1530 r. przyszedł na świat Jan Kochanowski, jako drugi

z synów. Niestety w Sycynie z dawnych zabudowań Kochanowskich nic nie pozostało. Ocalał jedynie czterometrowy obelisk z 1621 r., upamiętniający udział Kochanowskich w obronie Chocimia przed Turkami. Liczący blisko 4 m pomnik z niebiesko-czerwonego piaskowca stoi w polu. Już to sprawia niesamowite wrażenie, które potęgują jeszcze architektoniczne detale dekoracyjne. Dużo tajemnic odsłoniły przed nami badania archeologiczne prowadzone w latach 80. XX w. Natrafiono wtedy na fragmenty fundamentów domu, w którym urodził się Jan Kochanowski, a następnie posłużyły one do szkicowego zrekonstruowania wyglądu tej budowli. Odnaleziono dużo przedmiotów zabytkowych z czasów, kiedy właścicielem Sycyny był Piotr Kochanowski – ojciec poety. Rewelacyjnym odkryciem okazały się zatopione w ławach fundamentowych fragmenty tympanonu z kaplicy rodzinnej w Sycynie, którą ufundował bratanek – Adam, dziedzic Sycyny. To cenne znalezisko przechowujemy w czarnoleskim muzeum.

W odległości 17 km na północ od Czarnolasu znajduje się zespół poklasztorny w Sieciechowie. Tam w elementarnej szkole przyklasztornej prowadzonej przez benedyktynów, działającej pod patronatem Akademii Krakowskiej, rozpoczął naukę Jan Kochanowski. Przyszły poeta został oddany pod opiekę Jana Sylwiusza, późniejszego doktora Akademii Krakowskiej. W 1544 r. znalazł się w murach krakowskiej Alma Mater jako student Wydziału Sztuk Wyzwolonych.

Jeśli się odwiedza miejsca związane z Janem Kochanowskim, nie można pominąć pobliskiego Zwolenia. To tutaj znajdowało się drugie (po poznańskim) probostwo, którym tytułarnie zarządzał Jan z Czarnolasu. Tutaj w krypcie pod kaplicą Kochanowskich, przy kościele pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, znajduje się sarkofag ze szczątkami Jana Kochanowskiego, zmarłego 22 sierpnia 1584 r. Na jednej ze ścian kaplicy jest nagrobny pomnik poety. Znajduje się tam też, obok innych rodowych tablic nagrobnych, tablica poświęcona rodzicom poety. Widniejący na niej łaciński tekst ułożył Jan Kochanowski.

W tłumaczeniu brzmi on następująco:

Piotrowi Kochanowskiemu, sędziemu ziemi sandomierskiej
i Annie Białaczowskiej, jego małżonce,
Gdy po zgaśnięciu sprawców dobrodziejstwa
Nader wątyły tylko pozostaje sposób odwdzięczenia się,
Jan Kochanowski
Najpobłażliwszym swym rodzicom
kamień ten nieprzerwanymi łzami obłany położył.
Dokonali żywota swego: pierwszy R.P. [1547], wieku swego 62;
Druga 10 lat po nim, pięćdziesięcioletnia [1557],
Pozostawiwszy synów 6 a córek 4.

W Zwoleniu znajdują się ponadto dwa pomniki poety, wykonane przez rzeźbiarza Władysława Janię. Pierwszy z nich został odsłonięty w 1961 r. obok ratusza. Drugi, przedstawiający Jana Kochanowskiego trzymającego na ręku Urszulkę, z 1981 r., stanął przed szkołą w pobliżu kościoła.

Dziękuję za rozmowę.

Aldona Gębka

Załącznik nr 7.

Muzeum w Czarnolesie





Karta pracy – Zaproszenie



Załącznik nr 9.

Bilety wstępu do Muzeum w Czarnolesie



Załącznik nr 10.

Karta pracy – Zadania matematyczne

Imię i nazwisko:

Bilet ulgowy do Muzeum w Czarnolesie kosztuje 8 zł, normalny 10 zł.

a) Ile zapłacą za wstęp do muzeum mama, tata, ciocia i dwoje dzieci?

Obliczenia:

Odpowiedź:

b) Muzeum odwiedzi 9 dorosłych turystów z zagranicy. Turyści podali kasjerce banknot 200-złotowy. Ile reszty otrzymają?

Obliczenia:

Odpowiedź:

c) Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie jest czynne:

W sezonie letnim (1.05–31.08)	W sezonie zimowym (1.09–30.04)
Poniedziałek nieczynne	Poniedziałek nieczynne
Wtorek 8.00–16.00	Wtorek 8.00–16.00
Środa 8.00–16.00	Środa 8.00–16.00
Czwartek 8.00–16.00	Czwartek 8.00–16.00
Piątek 8.00–16.00	Piątek 8.00–16.00
Sobota 10.00–18.00	Sobota 9.00–16.00
Niedziela 10.00–18.00	Niedziela 9.00–16.00

Popatrz na tabelę i odpowiedz.

● W jaki dzień tygodnia muzeum jest nieczynne w lipcu?

● Ile godzin muzeum będzie czynne w każdy czwartek w marcu?

● W jakie dni tygodnia i w jakich miesiącach muzeum jest czynne dla zwiedzających najdłużej?

.....

● Rodzina Kowalskich przyjechała w sobotni poranek w sierpniu o godz. 8.55 do Czarnolasu.

● Czy będzie mogła zwiedzić o tej godzinie muzeum?

● Ile minut turyści będą musieli jeszcze poczekać na otwarcie muzeum?

.....

● Państwo Nowakowie rozpoczęli zwiedzanie o godz. 14.42 w środę 15 IV. Ile czasu będą mogli podziwiać zbiory muzeum?

.....

Załącznik nr 11.

Karta pracy – Sławni Janowie

Pokoloruj pary tym samym kolorem. Poszukaj w dostępnych źródłach informacji, jeśli nie jesteś pewien/pewna, kim była/jest dana postać. Jeśli jest to postać współcześnie żyjąca – podkreśl w tabeli jej imię i nazwisko.

Pod tabelą napisz, czy w twojej rodzinie jest chłopiec, mężczyzna o imieniu Jan.

Kim jest dla ciebie, jaki ma zawód (jeśli jest dorosły)?

Jan Zamoyski	aktor
Jan Twardowski	król
Jan Matejko	językoznawca
Jan Henryk Dąbrowski	poeta
Jan Brzechwa	kronikarz
Jan Sebastian Bach	szlachcic, magnat
Jan Tomaszewski	malarz
Jan Długosz	piłkarz
Jan Miodek	kompozytor, muzyk
Jan Englert	dowódca legionów, generał
Jan III Sobieski	ksiądz, poeta

.....

.....

.....

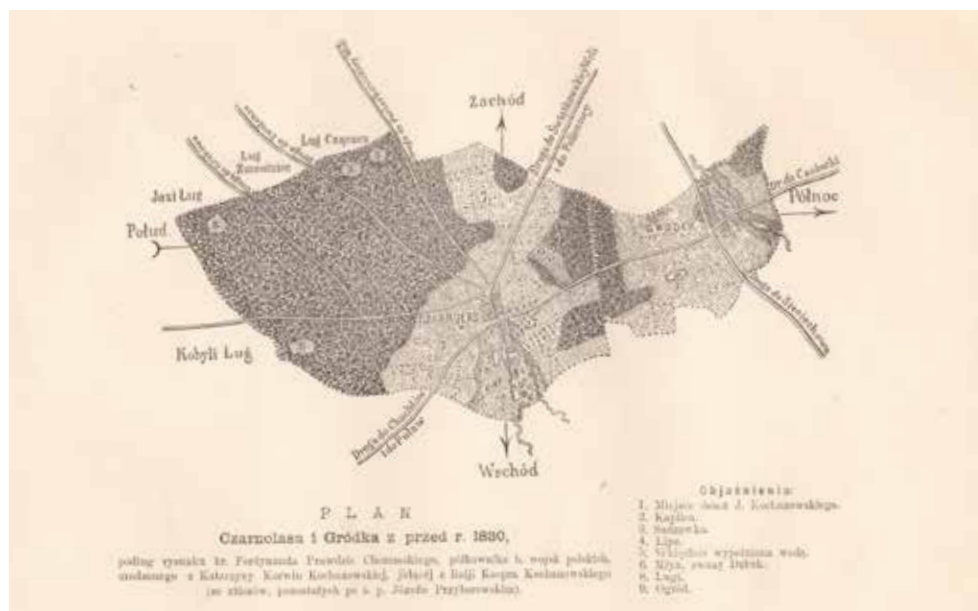
.....

.....

.....

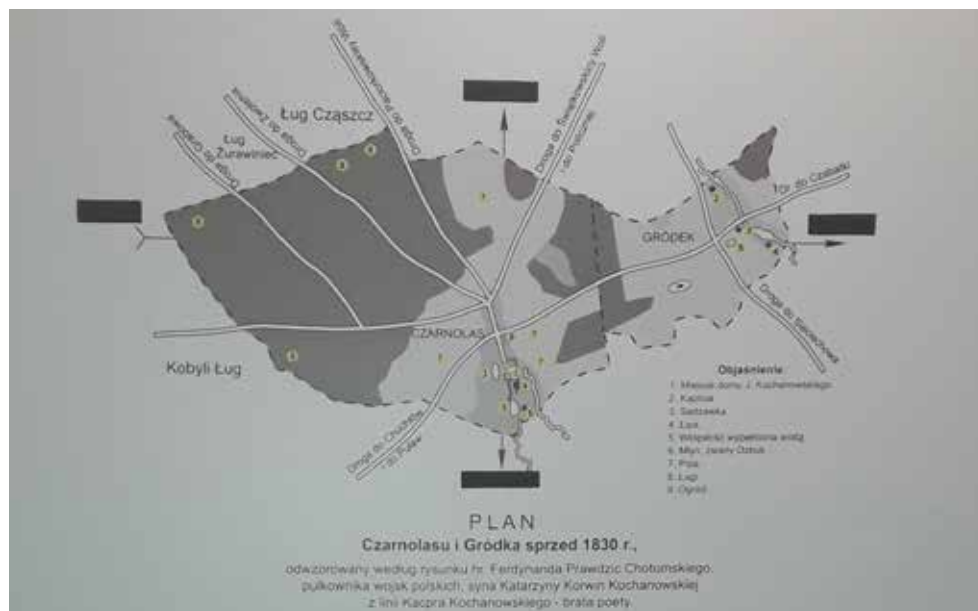
Załącznik nr 12.

Mapa Czarnolasu i okolic z XIX w. ze zbiorów Muzeum w Czarnolesie



Załącznik nr 13.

Mapa Czarnolasu tablica - odwzorowanie mapy XIX-wiecznej



Załącznik nr 14.

Karta pracy – Zabawy z językiem staropolskim

Wytnij wyrazy z tabel. Dobierz w pary wyraz z języka staropolskiego z jego współczesnym odpowiednikiem. Naklej na kartkę utworzone pary.

Język staropolski

wadzić	grabki
frasunek	kocieć
mieć na pieczy	ochędóstwo
nastółka	łątka
wieśny	kaleta
frymarczyć	wedle
szołdra	zawždy

Język współczesny

lalka	zamieniać
worek na pieniądze	szkodzić
zmartwienie	obok
ubranie	obrus
szynka	opiekować się
widelec	wiejski
zagroda dla kur	zawsze

Klucz odpowiedzi:

wadzić – szkodzić, grabki – widelec, frasunek – zmartwienie,
kocieć – zagroda dla kur, mieć na pieczy – opiekować się, ochędóstwo – ubranie,
nastółka – obrus, łątka – lalka, wieśny – wiejski, kaleta – worek na pieniądze,
frymarczyć – zamieniać, wedle – obok, szołdra – szynka, zawždy – zawsze.

Załącznik nr 15.

Karta pracy – Quiz wiedzy o Janie Kochanowskim

Odpowiedz na pytania, litery obok poprawnych odpowiedzi utworzą hasło.

Pytanie	Odpowiedź	Litera	Odpowiedź	Litera
Czy Jan Kochanowski urodził się w Sycynie?	TAK	B	NIE	S
Czy studiował w Krakowie na Akademii Krakowskiej?	TAK	R	NIE	Z
Czy był autorem ponad 300 trenów?	TAK	D	NIE	A
Czy Urszulka była jedną z dwóch córek Jana Kochanowskiego?	TAK	W	NIE	L
Czy poeta zmarł w Zwoleniu?	TAK	K	NIE	O
Czy zachował się autentyczny dom Jana Kochanowskiego?	TAK	.	NIE	!

Hasło:

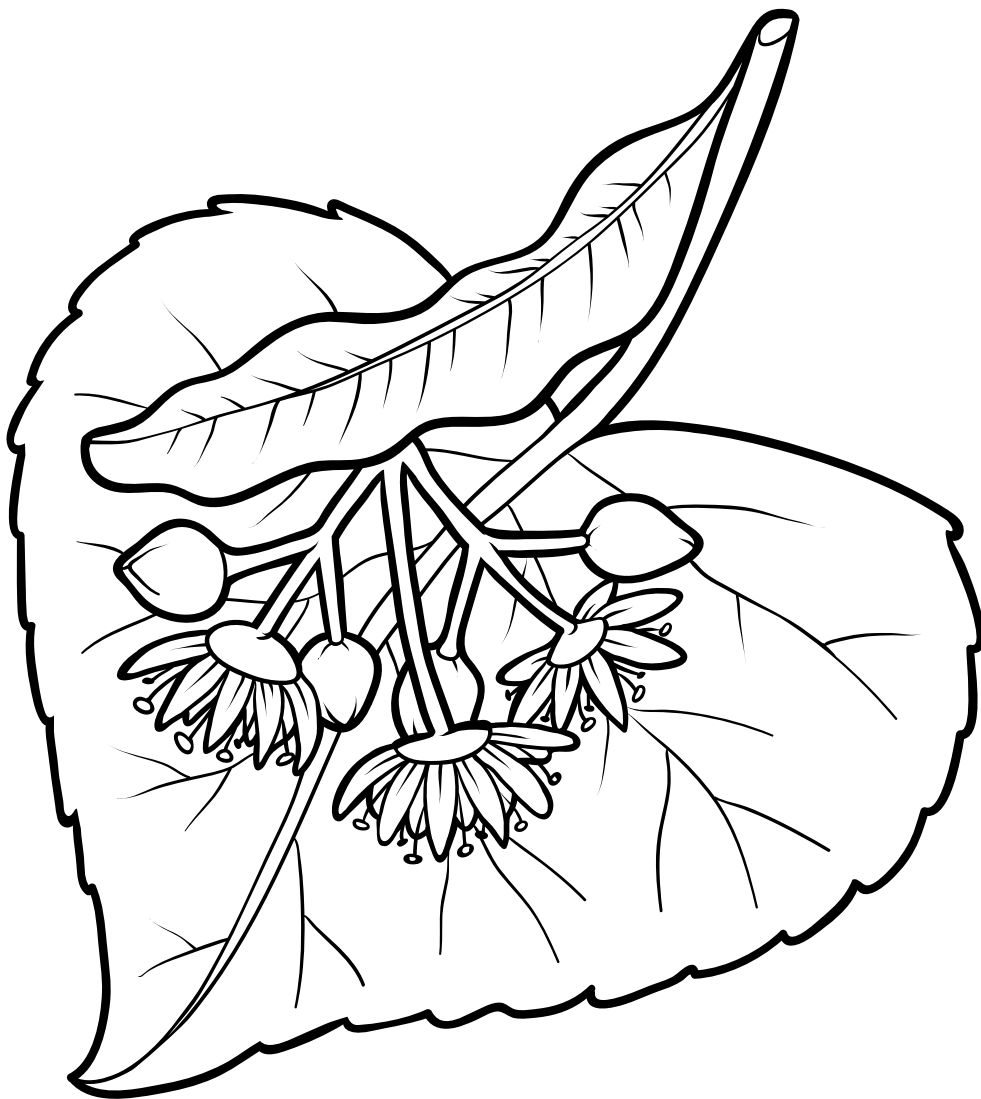
Załącznik nr 16.

Medal podróżnika



Załącznik nr 17.

Liść lipy – ewaluacja



Załącznik nr 18.

Drzewo lipa – ewaluacja

